

اقتصاد کشاورزی

دکتر نعمت‌اله اکبری
دکتر مصطفی شریف

تهران

۱۳۹۱

سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها (سمت)
مرکز تحقیق و توسعه علوم انسانی

سرشناسه: اکبری، نعمت‌اله، ۱۳۴۴ -

عنوان و نام پدیدآور: اقتصاد کشاورزی / نعمت‌اله اکبری، مصطفی شریف.

مشخصات نشر: تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها (سمت)، مرکز

تحقیق و توسعه علوم انسانی، ۱۳۹۱.

مشخصات ظاهری: نه، ۳۶۶ ص.: نمودار.

فروست: «سمت»؛ ۱۶۵۷. اقتصاد؛ ۶۴.

شابک: ۸۴۵۰-۵۳۰-۹۶۴-۹۷۸-۵۰۰۰۰ ریال

وضعیت فهرست‌نویسی: فیا

یادداشت: پشت جلد به انگلیسی: Nematolah Akbari, Mostafa Sharif. Agricultural

Economy.

یادداشت: چاپ قبلی: دانشگاه علامه طباطبائی، ۱۳۸۵.

یادداشت: کتابنامه: ص. ۲۶۴-۲۶۵.

موضوع: کشاورزی — جنبه‌های اقتصادی

شناسه افزوده: شریف، مصطفی، ۱۳۳۲ -

شناسه افزوده: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها (سمت)، مرکز تحقیق و توسعه علوم انسانی.

رده‌بندی کنگره: ۱۳۹۱ الف ۷ الف ۱۴۱۵ / HD

رده‌بندی دیویی: ۳۳۸/۱

شماره کتابشناسی ملی: ۳۱۰۹۰۹۳

سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها (سمت)

مرکز تحقیق و توسعه علوم انسانی

اقتصاد کشاورزی

دکتر نعمت‌اله اکبری (عضو هیئت علمی دانشگاه اصفهان) و دکتر مصطفی شریف (عضو

هیئت علمی دانشگاه علامه طباطبائی)

چاپ اول: زمستان ۱۳۹۱

تعداد: ۲۰۰۰

حروفچینی و لیتوگرافی: «سمت»

چاپ: یاران (قم)، صحافی: زرین (قم)

قیمت: ۵۰۰۰ ریال. در این نوبت چاپ قیمت مذکور ثابت است و فروشندگان و عوامل

توزیع مجاز به تغییر آن نیستند.

نشانی ساختمان مرکزی: تهران، بزرگراه جلال آل احمد، غرب پل یادگار امام (ره)،

روبه‌روی پمپ گاز، کد پستی ۱۴۶۳۶، تلفن ۴۴۲۴۶۲۵۰-۲.

www.samt.ac.ir

info@samt.ac.ir

هر شخص حقیقی یا حقوقی که تمام یا قسمتی از این اثر را بدون اجازه ناشر یا مؤلف، نشر یا پخش یا عرضه یا تکثیر یا تجدید چاپ نماید، مورد پیگرد قانونی قرار خواهد گرفت.

سخن «سمت»

یکی از اهداف مهم انقلاب فرهنگی، ایجاد دگرگونی اساسی در دروس علوم انسانی دانشگاهها بوده است و این امر، مستلزم بازنگری منابع درسی موجود و تدوین منابع مبنایی و علمی معتبر و مستند با در نظر گرفتن دیدگاه اسلامی در مبنایی و مسائل این علوم است.

ستاد انقلاب فرهنگی در این زمینه گامهایی برداشته بود، اما اهمیت موضوع اقتضا می کرد که سازمانی مخصوص این کار تأسیس شود و شورای عالی انقلاب فرهنگی در تاریخ ۶۳/۱۲/۷ تأسیس «سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها» را که به اختصار «سمت» نامیده می شود، تصویب کرد.

بنابراین، هدف سازمان این است که با استمداد از عنایت خداوند و همت و همکاری دانشمندان و استادان متعهد و دلسوز، به مطالعات و تحقیقات لازم پردازد و در هر کدام از رشته های علوم انسانی به تألیف و ترجمه منابع درسی اصلی، فرعی و جنبی اقدام کند.

دشواری چنین کاری بر دانشمندان و صاحب نظران پوشیده نیست و به همین جهت مرحله کمال مطلوب آن، باید به تدریج و پس از انتقادهای و یادآوریهای پیاپی ارباب نظر به دست آید و انتظار دارد که این بزرگواران از این همکاری دریغ نورزند.

کتاب حاضر برای دانشجویان رشته اقتصاد در مقطع کارشناسی به عنوان منبع اصلی «درس اقتصاد کشاورزی» به ارزش ۳ واحد تدوین شده است. امید است که علاوه بر جامعه دانشگاهی، سایر علاقه مندان نیز از آن بهره مند شوند.

از استادان و صاحب نظران ارجمند تقاضا می شود با همکاری، راهنمایی و پیشنهادهای اصلاحی خود، این سازمان را در جهت اصلاح کتاب حاضر و تدوین دیگر آثار مورد نیاز جامعه دانشگاهی جمهوری اسلامی ایران یاری دهند.

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	پیشگفتار
۳	مقدمه
۵	فصل اول: توسعه اقتصادی و جایگاه کشاورزی
۸	مدلهای توسعه کشاورزی
۸	مدل توسعه روستایی
۹	مدل اشاعه
۹	مدل انقلاب سبز
۱۱	مدل نوآوری القایی
۱۲	مدل جامع توسعه روستایی
۱۳	مدل نیازهای اساسی
۱۴	نقش بخش کشاورزی در اقتصاد
۱۴	تأمین غذا
۱۵	سهم کشاورزی در درآمد ملی
۱۶	ارتباط با بازار
۱۷	اشتغال
۱۷	ایجاد توازن در بازار کار و سرمایه
۱۷	دلایل اهمیت کشاورزی در توسعه اقتصادی
۱۷	مزیت نسبی طبیعی
۱۸	نیاز نداشتن به تکنولوژی پیچیده و تخصصهای ویژه
۱۸	تأمین نیازهای ضروری
۱۸	ظرفیتهای بالقوه
۱۹	نیاز به سرمایه ارزی اندک
۱۹	زمان بازگشت سرمایه
۲۰	خلاصه

۲۱	فصل دوم: اقتصاد تولید کشاورزی
۲۱	رفتار تولید کنندگان کشاورزی
۲۳	مفهوم تابع تولید
۲۵	استنتاجهای نظری از تابع تولید
۲۵	تولید متوسط و تولید نهایی
۲۶	رابطه بین تولید کل، تولید متوسط و تولید نهایی
۲۸	مراحل تولید
۳۰	کشش تولید
۳۰	تولید با دو نهاده متغیر
۳۱	منحنی هم مقداری تولید (تولید همسان)
۳۲	خطوط شیب همسان
۳۳	اصول تابع تولید
۳۴	توابع تولید مورد استفاده در کشاورزی
۳۵	تابع تولید خطی
۳۹	تابع تولید درجه دوم
۴۴	تابع تولید ریشه دوم
۴۸	بعضی از دیگر اشکال توابع چند جمله‌ای
۵۰	تابع تولید اسپیلمن - میتسچرلیچ
۵۴	تابع تولید توان‌دار
۶۷	تابع تولید ترانسندنتال
۷۶	تابع تولید ترانز لاگ
۷۷	تابع محصول کشاورزی
۷۷	ماهیت و ساختار نهاده‌های کشاورزی
۷۸	طبقه‌بندی نهاده‌های کشاورزی
۸۳	خلاصه
۸۴	فصل سوم: تجزیه و تحلیل کاربرد توابع تولید در بخش کشاورزی
۸۵	تحلیل نظریه بازده نهایی و کاربرد آن
۸۷	هزینه کل در کوتاه مدت
۸۸	هزینه متوسط و هزینه نهایی
۹۳	هزینه در بلندمدت
۹۹	تصمیم‌گیری تولید کننده در شرایط رقابت کامل برای حداکثر نمودن سود
۱۱۶	هزینه تولید و اندازه واحد کشاورزی

۱۱۶	مبانی نظری رابطه اندازه واحد کشاورزی و هزینه تولید
۱۱۹	صرفه‌های حاصل از مقیاس در بخش کشاورزی
۱۲۱	خلاصه
۱۲۲	فصل چهارم: برنامه‌ریزی خطی و کاربرد آن در بخش کشاورزی
۱۲۳	عناصر اصلی در مدل‌سازی برنامه‌ریزی خطی
۱۲۴	فرضیات برنامه‌ریزی خطی
۱۲۵	فرم کلی مدل برنامه‌ریزی خطی
۱۲۷	حل مسئله برنامه‌ریزی خطی
۱۳۸	همزاد یک مسئله برنامه‌ریزی
۱۴۳	خلاصه
۱۴۵	فصل پنجم: عرضه محصولات کشاورزی
۱۴۵	مفهوم عرضه
۱۴۶	عوامل مؤثر بر عرضه
۱۴۸	تابع عرضه
۱۴۸	خصوصیات عرضه محصولات کشاورزی
۱۵۸	خلاصه
۱۵۹	فصل ششم: تقاضا برای محصولات کشاورزی
۱۵۹	مفهوم تقاضا
۱۶۰	تقاضای محصولات کشاورزی
۱۶۱	برآورد مصرف سرانه
۱۶۱	عوامل تعیین‌کننده تقاضا برای محصولات کشاورزی
۱۶۵	تعادل مصرف‌کننده
۱۶۸	مقدار تقاضای مصرف‌کننده از محصولات کشاورزی
۱۷۸	رابطه بین کشش تقاضا و درآمد تولیدکنندگان کشاورزی
۱۷۹	اثر جانشینی و اثر درآمدی
۱۸۳	خلاصه
۱۸۴	فصل هفتم: قیمت‌گذاری
۱۸۴	تعریف قیمت
۱۸۵	مبانی نظری قیمت‌گذاری
۱۸۵	قیمت‌گذاری در کالاهای تولیدی

۱۸۷	قیمت گذاری در محصولات کشاورزی
۱۸۹	مدل تار عنکبوتی
۱۹۱	روشهای مختلف تثبیت قیمت
۱۹۴	روشهای مختلف حمایت قیمت
۱۹۵	تعرفه، تعرفه متغیر و محدودیتهای واردات
۱۹۶	خریدهای دولت
۱۹۷	یارانه (سوسید) مصرفی
۱۹۸	محدودیت تولید یا فروش
۱۹۹	پرداختهای جبرانی
۲۰۱	اهداف دخالت دولت در سیاست قیمت گذاری
۲۰۳	کاهش قیمت، تغییر و توزیع درآمد
۲۰۳	بهبود وضعیت تخصیص منابع و افزایش تولید
۲۰۴	کنترل تورم و تثبیت قیمت
۲۰۵	ایجاد درآمد برای دولت
۲۰۶	ایرادات وارده بر مبنای نظری قیمت گذاری
۲۰۷	آثار منفی سیاست قیمت گذاری
۲۰۹	خلاصه
۲۱۰	فصل هشتم: بازار محصولات کشاورزی
۲۱۰	بازارهای بین المللی محصولات کشاورزی
۲۱۱	بازار داخلی محصولات کشاورزی
۲۱۲	بازاریابی محصولات کشاورزی
۲۱۳	تعریف بازاریابی
۲۱۴	ویژگیهای محصولات کشاورزی
۲۱۵	روشها و فعالیتهای گوناگون بازاریابی در اقتصاد کشاورزی
۲۲۱	مشکلات و موانع بازاریابی محصولات کشاورزی
۲۲۴	پیشنهادهای
۲۲۵	خلاصه
۲۲۶	فصل نهم: نظامهای بهره برداری و شیوه های تولید در کشاورزی
۲۲۶	مالکیت و نظامهای بهره برداری کشاورزی
۲۲۶	چگونگی مالکیت و مبنای آن در ایران
۲۳۲	شیوه تولید و نظام بهره برداری
۲۴۵	خلاصه

۲۴۶	فصل دهم: نقش تکنولوژی در بخش کشاورزی
۲۴۶	تکنولوژی و کشاورزی
۲۴۶	۱. تعریف تکنولوژی
۲۴۷	۲. تکنولوژی مناسب
۲۴۷	۳. انتقال تکنولوژی
۲۴۸	اهمیت و ضرورت استفاده از تکنولوژی در بخش کشاورزی
۲۴۸	۱. نیاز به تولید انبوه
۲۴۹	۲. محدودیت در منابع
۲۴۹	۳. غلبه بر طبیعت
۲۵۰	۴. استفاده بهینه از عوامل و منابع تولید
۲۵۰	۵. کاهش هزینه
۲۵۲	۶. گذر از مرحله کشت سطحی به کشت عمقی
۲۵۳	انواع تغییرات تکنولوژی
۲۵۵	فرایندها و انواع تغییرات تکنولوژی
۲۵۹	آثار تغییرات تکنولوژیک
۲۶۳	خلاصه
۲۶۴	فهرست منابع

پیشگفتار

اقتصاد کشاورزی شاخه تخصصی و مجزایی از علم اقتصاد است که با حوزه عملی و کاری گسترده‌ای که به لحاظ کمی و گستردگی در همه جای دنیا دارد و همچنین از جنبه کیفی و نیز تنوع در محصولات مختلف زراعی، باغی، دامی، شیلاتی و نظایر اینها زمینه‌های فراوانی را برای فعالیتهای مستقیم و غیر مستقیم فراهم می‌سازد. در این حوزه، کتابها، مجلات، جزوات و مقالات گوناگونی به رشته تحریر در آمده است که هر کدام از آنها در جایگاه خود و با گروه مخاطبانی که دارند، از اهمیت مختص به خود برخوردارند. در زمینه اقتصاد کشاورزی کتابهای متعددی از گذشته تاکنون نگاشته شده است که هر کدام ویژگیهای منحصر به فردی دارند. دست اندرکاران تدریس این درس و نیز نویسندگان کتابی که پیش روی شماست با تجارب عملی و تدریس درس اقتصاد کشاورزی معتقدند سرفصلها و مطالبی که این درس را پوشش می‌دهند باید غالباً از منظر خرد اقتصادی مورد توجه قرار گیرند، چرا که عوامل تولید، هزینه‌ها و کاهش آنها، قیمت، بهره‌وری و کارایی، مفاهیم درون بنگاهی هستند که لازمه درس اقتصاد کشاورزی است. مقایسه سرفصلهای این کتاب با کتابهای موجود در بازار این مفهوم را القا می‌کند که این درس باید بیشتر از جنبه تولید و تولید کننده و به صورت کاربردی مورد توجه خاص قرار گیرد. بنگاههای اقتصادی که در این بخش فعالیت می‌کنند ضمن اینکه باید گوشه‌چشمی به بازارهای داخلی و بین‌المللی حتی تأمین نیازها و افزایش تقاضای ناشی از جمعیت رو به تزاید و درآمدهای رو به افزایش داشته باشند، همچنین باید روی بنگاه تولیدی، تکنولوژی مورد استفاده و کاربردهای آن برای افزایش تولید و افزایش بهره‌وری و کاهش هزینه‌ها تمرکز کنند.

نویسندگان کتاب حاضر با سالیان طولانی تدریس دروس اقتصاد خرد و اقتصاد کشاورزی و سایر مباحثی که به چنین مفاهیمی مربوط می‌شود، اندوخته‌های خود در این زمینه‌ها را جمع‌آوری و در قالب این کتاب عرضه کرده‌اند.

این کتاب برای دانشجویان رشته اقتصاد کشاورزی و همچنین دانشجویانی که یا به لحاظ اجباری بودن این درس باید آن را بگذرانند و یا علاقه‌مندان به دانستن کاربرد مفاهیم اقتصاد خرد در بخش کشاورزی و یا صاحبان بنگاههای اقتصادی که دست‌اندرکار چنین فعالیتهایی هستند، می‌تواند مفید واقع شود.

شایان ذکر است در این کتاب علاوه بر مفاهیم خرد و مرتبط با بنگاههای اقتصادی کشاورزی، مفاهیم کلی و مرتبط کلی و مرتبط با بخش کشاورزی، بازارهای داخلی و بین‌المللی و نیز مفاهیم توسعه‌ای، همچون جایگاه کشاورزی و نیز نقش تکنولوژی در کشاورزی و غیره، متناسب با فصلهای مختلف، مطالبی آمده است.

کتاب اقتصاد کشاورزی که هم اکنون در اختیار شماست طی سالهای ۱۳۸۵ تا ۱۳۸۹ در پنج نوبت و با شمارگان ۱۷۰۰۰ جلد در دانشگاه علامه طباطبائی به چاپ رسیده است و نسخه کنونی، نسخه جدیدی است که سازمان «سمت» به زیور چاپ آراسته کرده است.

در تدوین کتاب حاضر با ویرایش جدید نهایت تلاش صورت گرفته است که اشکالات به حداقل ممکن کاهش یابد، اما بدیهی است که با همه این تلاشها باز هم ممکن است اشکالات و ایراداتی وجود داشته باشد از همه کسانی که ما را در رفع آنها راهنمایی کنند، به ویژه دانشجویان سخت کوش و استادان گران‌قدر قبلاً نهایت تشکر و سپاس خود را اعلام می‌داریم.

در چاپ جدید کوشیده‌ایم مطالبی را که احساس می‌شد لازم است، اضافه شود و همچنین اشکالات و نواقص عبارتی، نموداری و غیره که در چاپهای قبلی وجود داشت برطرف گردد. بدین وسیله از همه دانشجویان عزیز و همکاران گرامی که ما را ارشاد و راهنمایی کردند، سپاسگزاریم.

نعمت‌اله اکبری

و

مصطفی شریف